

БАН

Институт за изследване на населението и човека

Милена Димитрова Френкева

**ТЕРОРИЗМЪТ, ОТРАЗЕН В ПРЕСАТА: ВЛИЯНИЕ
ВРЪХУ НАГЛАСИТЕ И ПОВЕДЕНИЕТО НА ЧОВЕКА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна
и научна степен “доктор”

Рецензенти:
Проф.дфн Крум Крумов
Доц. д-р Йоланда Зографова

Научен ръководител:
Проф. Толя Стоицова, д.пс.н.

София

2011

БАН

Институт за изследване на населението и човека

Милена Димитрова Френкева

**ТЕРОРИЗМЪТ, ОТРАЗЕН В ПРЕСАТА: ВЛИЯНИЕ
ВРЪХУ НАГЛАСИТЕ И ПОВЕДЕНИЕТО НА ЧОВЕКА**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна
и научна степен “доктор”

Рецензенти:
Проф. д-рн Крум Крумов
Доц. д-р Йоланда Зографова

Научен ръководител:
Проф. Толя Стоицова, д.пс.н.

**София
2011**

Дисертационният труд е обсъден на заседание на Департамент „Психология” при Института за изследване на населението и човека и е насочен за защита пред специализирано жури в състав: проф. Толя Стоицова, д.пс.н., доц. Йоланда Зографова, проф. Крум Крумов, доц. Елиана Пенчева и проф. Енчо Герганов.

Обем: 162 страници

Литература: 208 източника

Таблицы: 36

Диаграми: 9

Графики: 4

Схеми: 1

Приложения: 8

Защитата на дисертацията ще се състои на 4 ноември 2011 г. от 16.00 ч. в заседателната зала на Института за изследване на населението и човека.

Материалите по защитата са публикувани в интернет на страницата на Института за изследване на населението и човека и са на разположение на интересуващите се в Департамент Психология на ИИНЧ.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОД	стр. 6
ГЛАВА ПЪРВА. ЛИЧНОСТНИ НАГЛАСИ И МЕДИЙНИ ЕФЕКТИ	
1.1. Социални нагласи и поведение	стр. 10
1.2. Медийни ефекти.....	стр. 14
1.3. Медии и тероризъм.....	стр. 17
1.4. Преса и тероризъм.....	стр. 20
ГЛАВА ВТОРА. МЕТОДОЛОГИЯ И ДИЗАЙН НА ИЗСЛЕДВАНЕТО	
2.1. Цел, задачи и хипотези.....	стр.22
2.2. Методически инструментариум.....	стр.25
ГЛАВА ТРЕТА. ОТРАЗЯВАНЕ НА ТЕРОРИЗМА В ПРЕСАТА В БЪЛГАРИЯ	
3.1. Особенности на отразяване на тероризма в българската преса.....	стр.29
3.2. Особенности на отразяване на събитията в Беслан в български и руски всекидневници.....	стр.32
3.3. Анализ на резултатите за нагласите към насилието и терора, отразени в медиите.....	стр.37
3.4. Анализ на резултатите за компонентите на Модела на планираното поведение за тероризма, отразен в пресата.....	стр.38

3.5. Анализ на резултатите за нагласите към тероризма като акт на тероризъм или акт на патриотизъм.....	стр.41
3.6. Корелации на нагласите към насилието и терора, отразени в медиите и компонентите на Модела на планираното поведение към тероризма, отразен в пресата.....	стр.46
3.7. Корелации на оптимизма с компонентите на Модела на планираното поведение към тероризма, отразен в пресата.....	стр.47
3.8. Влияние на пола върху нагласите към тероризма, отразен в пресата.....	стр.48
<i>ЗАКЛЮЧЕНИЕ</i>	стр. 48

СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

УВОД

Изборът на темата на дисертационния труд – Тероризмът, отразен в пресата: влияние върху нагласите и поведението на хората, бе мотивиран от нарастващата значимост и актуалност на проблема, както и от отсъствието на научни разработки в тази област.

Тероризмът е проблем, който играе сериозна роля в съвременния свят. Между тероризма и медиите съществува неразривна връзка, свързана от една страна с особеностите на тероризма, които го превръщат в “гореща новина” и от друга страна медиите, ориентирани към отразяване на събития, които могат да привлекат и концентрират вниманието на аудиторията. Ролята на СМК за отразяване на тероризма поставят въпроси, свързани със силата на медийните ефекти върху аудиторията и ролята на медиите за подържане и/или промяна в нагласите към отразения тероризъм, в конкретния случай в пресата. Обективното и навременно отразяване на тероризма от медиите допринася за съвременното информиране и предпазване от евентуални негови последици.

Тезите, върху които е изградена дисертацията са две. Съгласно първата теза, спецификата на отразяване на тероризма в пресата зависи от степента на важност на терористичното събитие, от медийния контекст на СМК, както и от културните и историческите особености на една или друга страна.

Втората теза гласи, че влиянието на тероризма, отразен в

пресата, върху нагласите и поведението на хората не може да бъде отделено от общото влияние на СМК и зависи от мотивацията на респондентите за информиране, както и от личностните им особености.

Целта на изследването е от една страна да се потвърдят горепосочените тези, а от друга страна, да предостави на специалистите в областта на тероризма и медийното му отразяване, както и специалистите в областта на медиите и журналистите информация за нагласите, формирани към него в пресата. От тук произтича и необходимостта от научно осветляване на нагласите към тероризма, отразен в пресата.

За да могат журналистите и специалистите в областта на тероризма да участват активно и да подпомагат процеса на отговорното му и обективно отразяване, те следва да познават спецификата на нагласите, формирани към отразените му прояви в пресата.

Дисертационният труд представлява сериозен научен опит в България да бъде изследвана и изяснена избраната тема. Проучванията са на две равнища – теоретично, на най-авторитетни чужди и български автори, и емпирично – посредством 6 въпросника и 2 сценария на статии.

Обобщено, дисертационният труд съдържа три глави:

В **Първата глава** на първо място се анализират особеностите на нагласите, моделите и научните подходи за изучаването им.. Представени са задълбочено природата на социалното влияние и убеждаване, както и факторите и нивата на промяна на нагласите. Проучена е и литературата по темата за връзката между социалните нагласи и поведение и са анализирани факторите, които водят до засилване на тази връзка. Обърнато е специално внимание на пресата като фактор за влияние върху нагласите. Разгледани са основните методи за изследване на нагласите, включващи използването на различни скали и индиректни измервания.

На второ място в **Първа глава** са разгледани ранните и съвременни модели за обяснение на медийните ефекти, както и основните концепти в общата теория за масовата комуникация. Представена е литературата за особености на медийното влияние и убеждаване и медийните техники за влияние.

На трето място в **Първа глава** е обрнато специално внимание на особеностите на съвременния тероризъм. Задълбочено са проучени и научните подходи за изучаване на проблема за психологическата природа на тероризма. Специфичен акцент в изследването е отделен на изучаване на научните изследвания в областта на медийното отразяване на тероризма като екстремна форма на ирационално насилие и въздействието на неговите ефектите върху аудиторията.

Отделно място е предоставено за представяне на редица научни изследвания в областта на тероризма, отразен в пресата.

Във **Втората глава** на дисертацията са намерили място, както теоретичния модел на изследването, а така също целите, задачите и хипотезите на изследването. Обстойно и последователно е представен методическия инструментариум на изследването, включващ качествен контент анализ, използването на редица въпросници, както и два сценария на обобщени статии от български всекидневници.

Третата глава на дисертацията е преди всичко емпирична. Посветена е на проведеното от дисертанта изследване за нагласите към тероризма, отразен в пресата. След като са представени методологията и дизайнът на изследването се преминава към анализ на резултатите и установяване как се отразява тероризма в българската и руската преса и спецификата на нагласите, формирани към него при отразяването му във вестниците като част от СМК. В последната глава на тази част са представени корелациите на личностните особености на респондентите с компонентите на Модела на планирано поведение към тероризма, отразен в пресата. и влиянието на пола върху нагласите към тероризма, отразен в пресата.

Дисертационният труд изследва един актуален проблем за тероризма и медийното му отразяване, който е постоянен обект на внимание от гледна точка на ефектите и влиянието му върху аудиторията. Информацията за нагласите към тероризма, отразен в

пресата носят полезна информация, както за изследователите в областта на тероризма и медийното му отразяване, така също подпомага работата на журналистите в поддържането на високите критерии в представянето на подобни новини в медиите.

Цялостната работа по дисертацията беше подкрепена от научния ръководител и Департамент психология към Института за изследване на населението и човека при БАН, за което авторът изразява искрена благодарност.

ГЛАВА ПЪРВА. ЛИЧНОСТНИ НАГЛАСИ И МЕДИЙНИ ЕФЕКТИ

1.1. Социални нагласи и поведение

Познати са много определения за социалните нагласи, които отразяват тяхната психологична природа и особености. Според пионерите в изучаването им Томас и Званецки нагласата е “процес на индивидуалното съзнание, който детерминира реалното или възможното поведение на индивида в социалния свят” (Thomas & Zvaniecki, 1927:12). Според бихейвиористи като Дууб (Doob, 1947) тя е “вътрешен подтик” (drive), за част от когнитивистите като Аш (Ash, 1948) е “матрица” (set), която влияе върху възприемането на обекта на нагласата.или схема на организирано знание, извлечено от минал опит. Интересни са и схващанията на изследователите от школата на Узнадзе за установката, която се разглежда като вид нагласа. За разлика от нагласата, установката има безсъзнателен характер и се

отнася само до функционирането на физиологичните механизми в човека (Узнадзе, 2001). Според Ядов нагласата или социалната установка се схваща като второ равнище в йерархичната диспозиционната концепция редом с установките, интересите и ценностите ориентации на човека (Ядов, 1975 по Джонев, 2003). В редица по-съвременни изследвания се приема, че най-важната част на нагласата е оценката насочена към обекта на нагласата (Ajzen & Fishbein, 2000; Petty et al., 1997; Eagly & Chaiken, 1993). Важно е да се подчертае, че според тези автори не може да се говори за социална нагласа, ако в реакцията на индивида няма оценъчен елемент. Ние приемаме, че нагласите представляват заучени предразположения, задължително предполагат оценка на обекта на нагласата и се проявяват чрез емоционални, познавателни и поведенчески реакции.

Най-разпространената и общоприета класификация на видовете реакции, от които социалната нагласа може да се извлече, е създадена от Айзен. Той разграничава три категории реакции: познавателни, афективни и поведенчески.

Основни научни подходи за изучаване природата на нагласите включват теорията на социалното учене, атрибутивната теория, теория за когнитивния баланс, теорията на когнитивния дисонанс, теорията на самовъзприемането на Д. Бем, Моделът на планираното поведение и др.

Модели за формиране на социалните нагласи

Познати са два модела за изучаване на нагласите: трикомпонентен модел и модел “очакване-ценност”.

Основната идея на модела “очакване-ценност”, на който ние се основаваме в изследването е, че социалната нагласа е функция на убежденията и се отнася основно до оценъчните реакции. Когато в процеса на формиране на убежденията определени качества и свойства се свържат с обекта на нагласа, вече съществуващата оценка на тези качества се пренася и върху него и създава общата позитивна или негативна нагласа към този обект.

Социално влияние и убеждаване. Нива и фактори за промяна на социалните нагласи.

Социалните нагласи се променят в следствие на два процеса: социално влияние и убеждаване (Стоицова, 2003).

Социалното влияние бива два вида: нормативно и информационно. Според степента на сила социалното влияние се осъществява чрез интернализация, идентификация и подчинение (Арънсън, 1984; Московичи, 1998; Джонев, 2003; Стоицова, 2004). То се основава на петте вида власт: легитимна, експертна, референтна, власт чрез принуда и чрез наказания и информационна власт (Джонев, 2003; Стоицова, 2004) .

Механизмът за промяната на нагласите по пътя на убеждаването е представен в информационния подход на МакГуайър. (McGuire, 1999).

Ефективността на убеждаването зависи от няколко основни фактора. Това са личностните особености, източникът на комуникация, съобщението, аудиторията и комуникационният канал.

Изследване на връзката социални нагласи - поведение

Важни фактори за засилване на връзката “нагласа – поведение” са силата, достъпността и съгласуваността на нагласата, личния интерес и степента на информираност и разсъждение върху обекта на нагласата. Непосредственият опит и предишно поведение, мотивацията както и личната ангажираност на индивида с някакво поведение засилват съответствието между нагласа и поведение.

Пресата като фактор за влияние върху нагласите

Съвременни изследователи установяват, че различните медии показват специфика в начина на активиране на една или друга медийна тема (Severin & Tankard, 2001). Те предполагат още, че нагласите могат да се повлияят от информационни особености на съответните медии (Petty & Priester, 1994). Установено е, че индивидите по-трудно преработват посланията, отразени в телевизията, отколкото тези, които четат в пресата (Chaiken & Eagly, 1976; Wright, 1981; Meadowcraft & Olson, 1995).

Съобщенията в пресата се подлагат на задълбочена систематична преработка, докато стимулите на телевизията се преработват чрез прилагане на различни евристики, при които се ангажират по-малко познавателни ресурси и усилия на реципиента. Същевременно телевизията оказва мощно и многостранно влияние върху психиката на зрителите поради честото и продължително излагане на емоционално въздействащи стимули.

Влиянието на пресата върху нагласите зависи и от мотивацията и способността на индивидите да преработят съобщенията. От значение е също силата на медийното послание, личният опит и миналото знание на личността, както и съществуването на предварително формирани нагласи (Wood et al., 1985; Wood, 1982).

Някои изследователите установяват, че вниманието на аудиторията се привлича от съобщения с висока степен на риск (White et al., 2003). Това влияние зависи от екстремността на съобщението и от първоначално формираните нагласи. (White & al., 2003).

1.2. Медийни ефекти

Към ранните психологични модели за изследване на масовата комуникация се отнасят моделът на ефектите, моделът на ползите и удоволствията и културно-ратификационен модел (Стоицова, 2004). В медийната психология са широко известни схващанията на Клапер за ограниченото влияние на медиите (Klapper, 1960 по Стоицова, 2004),

Моделът – “Спирала на мълчанието” на Ноел-Нойман. (Петев, 2004) и. *Моделът на двустъпков поток на комуникациите* (Model of Two-Step Flow of Communications) установява значимостта на водачите на мнения, чиито възгледи имат по-голяма тежест върху формирането на мнения, отколкото директното въздействие на медийните съобщения Lazarsfeld, P. et al., 1944, по Стоицова Т., 2004).

Най-популярните съвременни модели за изучаване на масмедииите включват моделът на топлите-студените медии, моделът на забавлението-информацията, моделът на съдържанието-разпространението, моделът на отговорността-популизма и моделът на пасивните-активните медии.

Ефектите на масмедииите не могат да бъдат разбрани, ако не се обърне внимание на социалния контекст, в който се схваща природата на медиите (Стоицова, 2004).

Важни концепти в теорията за масовата комуникация са структурата на информацията или формулата на петте К (Ласуел, Х., 1992), както и тези за слабата и решителната или упоритата аудитория, водачите на мнения, селективно възприемане на информацията, селективното задържане на информацията и извикване от паметта, уязвимостта на аудиторията, социалната среда на комуникацията, без които не може да бъде изяснена ролята на медиите в обществото.

Особености на медийното влияние и убеждаване

Медийното влияние е форма на социално влияние, което често носи белезите на убеждаваща стратегия. Информационното влияние, което осъществяват медиите произтича от това, че влияещият притежава ценна информация, която предоставя на обекта на влиянието, за да го убеди в наложителността на промяната.

Медийното влияние и убеждаване зависят от няколко основни фактора като личностните особености, източникът на комуникация, съобщението, аудиторията и комуникационният канал (Feldman, 1985; Sears & al., 1988; Тодорова, 1994).

Социалното влияние и убеждаващите стратегии на медиите не могат да се разглеждат изолирано от социалния контекст на медийната комуникация, който оказва влияние върху дейността на медиите (Стоицова, 2004).

Медийни техники за влияние

В медийната психология са известни три основни медийни техники на влияние. върху постъпващата информация (Русинова – Христова, 2003). Те са свързани с начина, по който се подбира, оформя и поднася информацията. Най-важните от тях са: определяне на дневен ред (agenda setting), ефект на активиране (priming effect) и ефект на рамкиране (issue-framing effect). Същността на първите два подхода е, че темите, подбрани от медиите влияят върху оценката на аудиторията чрез активиране на определени системи от знания

(Iyenger & Kinder, 1987; по Русинова-Христова, 2003). Третия подход представя, че медийното рамкиране показва способността на медиите да формират обществено мнение и промяната на гледната точка (Kahneman & Tversky, 1984; по Русинова - Христова, 2003).

1.3. Медии и тероризъм.

Характеристика на съвременния тероризъм

Тероризмът е историческо явление много по-сложно и многозначно, отколкото предполага съвременната употреба на това понятие. В науката са известни над 100 дефиниции на понятието тероризъм (Ganor, 1999; Schmid, & Jogngman, 2005), но всяка една от тях съдържа в себе си известна незавършеност и непълнота.

В наши дни са познати четири основни типа дефиниции на тероризма (Rodin, 2004): 1) тактически и операционни ,теологични, фокусирани върху извършителите, обектно-фокусирани.

Познати са много типологии на видовете тероризъм, които го разграничават в зависимост от идеологическа основа, субекта на терористична дейност, периметър на действие, местонахождение в пространството и др. (Хофман, 1999; Дронзина, 2008; Трифонов, 1998; Трифонов и др., 2003; Стоянов, 2003; Crenshaw, 1997; Hoffman, 1998; Laquer, 1999).

Терористичните групи в зависимост от техния политически произход или идеология могат да се обособят в четири категории:

националисти-сепаратисти, религиозни фундаменталисти, представители на съвременни религиозни течения и социални революционери.

Психология на тероризма

В психологията тероризмът се разглежда като форма на крайно, ирационално насилие. То се характеризира с мощен психологически ефект върху голяма група хора. Има инцидентен, непредсказуем характер и се извършва от индивиди, които преследвайки своите каузи използват влиянието на медиите, за да всяват страх и ужас в аудиторията. В наши дни той се схваща също и като потенциална социална травма, непредсказуем риск за личността и форма на бедствие (различно от природните бедствия или инциденти, предизвикани и от човешка намеса). Както и форма на неконвенционална война, която има ограничен периметър и малка военна мощ, но голямо психологическо влияние върху реалните или потенциалните жертви (Mikulincer et al., 2002; Greenberg et al., 2000 ; Arndt et al., 2000).

Според редица изследователи основните психологически причини за възникване на тероризма могат да се обособят в няколко основни групи: фрустриращи психо-социални условия; личностни разстройства: проблеми с идентичността и самоомираза; фанатизъм и др. (Hudson, 1999; Хофман, 1999; McCauley, 2000).

Медийно отразеният тероризъм. Особенности и ефекти върху аудиторията

Медийно-отразеният тероризъм може да бъде разглеждан като акт на комуникация, чрез който се цели получаване на публично признание за определена кауза. Днешният тероризъм не може да съществува без масмедииите.

Масмедииите засилват психологическите ефекти на тероризма и неравновесието на силите чрез подчертаване на ужаса и драмата и чрез субективно представяне на страните в даден конфликт на интереси (Crelinsten, 1989).

Тероризмът перфектно съвпада в схемата на масмедийните търсения на сензационни новини, които концентрират вниманието и интереса на многобройна аудитория. (Weimann & Winn, 1994, Crelinsten, 1989, Slone, 2000).

Влияния на медийно отразените терористични прояви върху личността

Медийното отразяване на тероризма го прави част от живота на индивидите. По този начин, тероризмът навлиза в сигурната територия на домовете и предизвиква безпокойство и страх за бъдещето.

Установява се, че хора, подложени на интензивни и чести медийни послания, свързани с терористични прояви, изпитват

интензивен страх, безпомощност и ужас, който може да доведе до депресия, опити за самоубийство и засилване на употребата на алкохол и дрога (Williams & Poijula, 2002). Степента на пост-травматичният стрес е детерминирана от много фактори. Личностните фактори включват наличие на предишна травма и предшествващи личностни характеристики като нужда от привързаност (Arndt et al., 2002) и засилена потребност от закрилящо поведение (Schimel et al., 2000). От значение е и разнородността на аудиторията във възрастов, образователен и културен план (Rabalais et al., 2002), личностните особености и факторите на средата (Silverman & La Grecia, 2002), както и степента на стресогенност на самото наблюдаваната проява или събитие (Norwood, 2003).

1.4. Преса и тероризъм

Пресата е активен участник в отразяването на съвременния тероризъм и е важен посредник в борбата срещу него. Това поставя на дневен ред, актуалния научен проблем за особеностите на нейното влияние при отразяването му.

В сравнително изследване на (Cho et al., 2003) се установява, че телевизията се отличава с живи предавания, непосредствени репортажи, по-емоционални апели. От своя страна, вестниците се фокусират върху изследване в дълбочина, в аналитичното отразяване на темата. С въздействието на живите образи, и експресивността на

посланията телевизията (Lombard & Dutton, 1997), подтиква зрителите към субективно реално преживяване на наблюдаваните събития (Lombard & Dutton, 1997; Reeves & Nass, 1996).

Изследователи установяват, че медиите, и по-точно вестниците, влияят върху мненията на читателите дали актовете на насилие да се разглеждат като патриотични или терористични прояви. (Dunn et al., 2005).

Установено е също, че новините, отразяващи тероризъм, се наблюдава преобладаването на думите - страх, жертва, тероризъм и насилие - 18 месеца преди и след атаките от 11 септември (Altheide, 2006).

При проведен контент анализ на новини, отразяващи терористични прояви във вестници от африкански и арабски страни се установява, че след събитията от 11 септември, 2001, се наблюдава нарастване на медийното покритие на тероризма в дадени страни и отслабването му в други (Goodman et al., 2005).

Установява се и широка употреба на метафори в отразяването на събитията от 11 септември в българската и международната преса. По отношение на основните теми в материалите, свързани с тероризма, се открива една обща тема за “Времето и историята”, около която се групират други подтеми. Наблюдават се и поява на исторически позовавания от близкото и по-далечно минало с

национална специфика. (Стоицова и др., 2004; Стоицова и др., 2005а; Стоицова и др., 2005б).

Установява се, също, че след атентата от 11 септември се наблюдава силна крос-медийна връзка между думи като ислям и тероризъм. (Martin & Phelan, 2002). Отрицателното изобразяване на исляма се забелязва в много от медиите по света (Abbas, 2003).

ГЛАВА ВТОРА: МЕТОДИКА И ОБЩА ПОСТАНОВКА НА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ТЕРОРИЗМА

2.1. Цел, задачи и хипотези на изследването

Цел на изследването

Първата основна цел на изследването е да се проучи спецификата на отразяване на тероризма в българската пресата.

Втората цел е да се изследва влиянието на отразения в пресата тероризъм върху нагласите и поведението на хората.

Задачи на изследването

За достигане на първата цел формулирахме следните задачи:

1. Провеждане на контент анализ на в. Труд и в. Стандарт за периода януари -декември 2006 г. и проследяване на особеностите на отразяване на тероризма.

2. Провеждане на контент анализ за военните действия между Израел и Хизбула в българската преса в периода юли – август, 2006 г.

и проучване на особеностите на отразяване на действията на терористите и антитерористичните акции.

3. Провеждане на контент анализ за събитията в Беслан в българската и руската преса за периода 2.09 - 2.10. 2004 г. и проучване особеностите на отразяване, медийния език и стил, обхватът на медийните теми, позоваванията на други събития, както и отзвукът на събитието в периода 2005 - 2007 г.

При интерпретацията за достигане на втората цел формулирахме следните задачи:

1. Установяване възможностите за влияние на пресата върху нагласите и поведението на хората.

2. Изследване на общите нагласи към насилие и тероризъм в медиите.

3. Установяване на особености на нагласите към тероризма, отразен в пресата.

4. Изучаване на нагласите към тероризъм или патриотизъм по методиката на Елизабет Дан и колеги.

5. Измерване на личностните особености (оптимизъм/негативистични очаквания, личностна и ситуативна тревожност и локус на контрола), които хипотетично свързваме с нагласите към насилие и терор.

Хипотези

Общи хипотези

1. Допускаме, че силата и посоката на възможности за влияние на отразения в пресата тероризъм зависят от вида на представената информация, нейната честота и интензивност.
2. Предполагаме, че влиянието на медийното насилие върху нагласите и поведението на хората зависи от личностните им особености.

Частни хипотези

1.1. Допускаме, че от степента на важност на събитието ще зависи честотата на статиите, свързани с него.

1.2. Предполагаме по-честа употреба на по-емоционални думи и апели при отразяването на текущо терористично събитие.

1.3. Предполагаме, че съществуват различия в отразяването на тероризма между различните печатни медии.

1.4. Допускаме, че има наличие на различия в отразяването на тероризма в межкултурен и международен план.

1.5. Допускаме, че общите нагласи по отношение на медийното насилие и терор корелират с нагласите по отношение на тероризма отразен в пресата.

2.1. Допускаме, че оптимистите изразяват по-слаби негативни нагласи към насилието и тероризма в пресата, за разлика от песимистите, при които очакваме обратната зависимост.

2.2. Допускаме, че тревожността се свързва с негативните нагласи към насилието в медиите изобщо.

2.3. Допускаме, че е възможна корелационна връзка между външния локус на контрола и негативните нагласи към тероризма, отразен в пресата.

2.2. Методически инструментариум на изследването

За измерване нагласите и поведението, както и за личностните особености на участниците бяха използвани следните методики:

Контент анализ

Използван е методът качествен контент анализ за изследване на статии, отразяващи терористични прояви в български всекидневници. Изследваните статии са подбрани по ключовата дума тероризъм и са подложени на експертна оценка. Анализът включва изследване на медийният език и стил на съответните вестници, модела на разпределение на статиите, отразяващи тероризъм, използваните думи за означаване на терористите и терористичните събития., водещите теми и споменавания от настоящата и миналата история. Анализът е извършен по методиката на Стоицова и Полио (Стоицова, Т. & Полио, Х., 2004).

Въпросник за изследване на нагласи към насилието в медиите

Въпросникът е конструиран и изследва отношението към насилието и терора в медиите (Стоицова, 2004). Той се състои от 51 айтема. От изследваните лица се изисква да изкажат съгласие по 5-

степенна скала от “Напълно съм съгласен” да “Напълно съм несъгласен”. В края на въпросника има 4 отворени въпроса, отнасящи се до предпочитанията на респондентите към различните медии и информацията в тях. Коефициентът на достоверност на Кронбах на $\alpha=0,75$.

Въпросник за измерване на нагласи към тероризма отразен в пресата

Въпросникът е конструиран в съответствие с изискванията на Айзен за конструиране на въпросник (<http://www-unix.oit.umass.edu/aizen/tpb.html>). Въпросник се състои от 56 айтема. Той включва три скали – нагласа, субективна норма и възприет поведенчески контрол и намерения. Въпросникът съдържа 56 айтема. Измерването на нагласите, субективните норми, поведенческия контрол се оценяват по 5 бална скала. Скалата съдържа въпроси, както за прякото така и за непрякото измерване на променливите. Скалите, използвани за измерване на трите компонента от модела на планираното поведение демонстрираха отлична вътрешна консистентност както следва: нагласа: $\alpha= .92$, субективна норма: $\alpha= .84$, възприет поведенчески контрол: $\alpha= .74$.

Метод за измерване на генерализираните очаквания - оптимизъм/негативистични очаквания.

Методът е разработен от А. Величков и колектив през 1992 г. и представлява самоотчетен инструмент за оценка на генерализирани

очаквания. Съдържа две скали – оптимизъм и негативистични очаквания с общо 19 айтема. В настоящото изследване коефициентите на вътрешна съгласуваност на скалите са $\alpha = 0,73$ за оптимизъм и $\alpha = 0,72$ за негативистични очаквания.

Въпросник за оценка на тревожността на Чарлз Спийлбъргър (STAI-форма Y)

Въпросникът е адаптиран към български условия от Д. Щетински и И. Паспаланов през 1984 г. Той е съставен от две отделни скали за измерване на тревожността като състояние и черта. Скалата за тревожността като състояние съдържа 20 твърдения. Изследваните лица отговарят по четири степенна скала. В настоящото изследване коефициентът на вътрешна надеждност е 0,81.

Скалата за тревожността като черта също съдържа 20 твърдения, които оценяват как респондента се “чувства изобщо”. Изследваните лица отново отговарят по четири степенна скала. В настоящото изследване коефициентът на надеждност на Кронбах α е 0,75.

Въпросник за определяне на локуса на контрола

Въпросникът се основава на оригиналния тест на Roter (1966) и е конструиран от Величков и др (Радославова, М., А. Величков, 2005). Той съдържа 20 двойки алтернативни твърдения от А и В тип за изследване на локуса на контрола. Коефициентът за консистентна надеждност на теста по скалата на Кронбах е 0.67.

Сценарии за възприемане на тероризма като проява на тероризъм или патриотизъм (конструирани по Елизабет Дан)

Използвана е методика на Елизабет Дан и колектив (Dunn, et al., 2005), която е видоизменена за целите на изследването. Конструирани са два сценария на статии на базата на контент анализ на статии, отразяващи реални военни действия между терористичната организация Хизбула и Израел по време на войната между тях в периода юни - август, 2006 г. В тях са включени най-често срещащите се думи за означаване на участниците в конфликта, случващото се терористично насилие, думите, с които се обозначават жертвите. Към тях е конструиран въпросник, съдържащ 10 айтеми, които отразяват отношението на студентите към насилието, извършено от Израел и Хизбула. Респондентите отговарят на въпросите по 5 степенна скала, включваща отговори от: “Напълно съм съгласен” до “Напълно съм несъгласен”. На студентите се предоставя възможност да си припомнят думи от една от статиите, които са прочели. Коефициентът за консистентна надеждност на теста по скалата на Кронбах е 0.73.

Организация и провеждане на емпиричното изследване

Емпиричното изследване е проведено в периода май, 2007 – март, 2008 г. То включва извадка от 289 респонденти, от тях 138 мъже и 151 жени на възраст от 18 до 25 г. (табл. № 1).

Статистическата обработка на данните от емпиричното изследване е осъществена посредством програмата SPSS – версия 15.0. В хода на статистическия анализ бяха използвани следните статистически методи: Описателна статистика; Факторен анализ; Еднофакторен дисперсионен анализ; One-Sample T Test и Paired-Samples T Test и Корелационен анализ.

ГЛАВА ТРЕТА: ОТРАЗЯВАНЕ НА ТЕРОРИЗМА В ПРЕСАТА В БЪЛГАРИЯ

3.1. Особенности на отразяване на тероризма в български преса

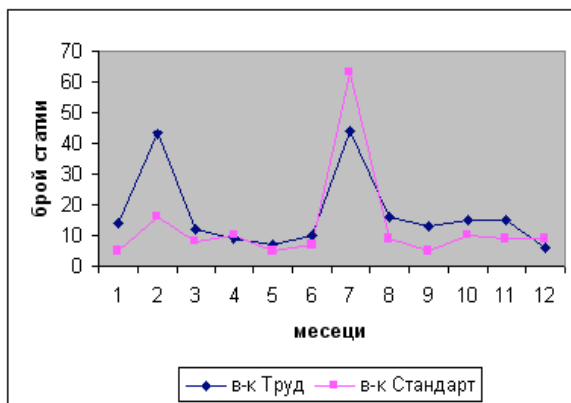
Контент анализът включва изследване, което анализира статии, отразяващи тероризма във в. Труд и в. Стандарт в периода януари – декември, 2006 г (Графика №1) .

В резултат на проведения контент анализ във в. Труд бяха установени 194 статии, а в. Стандарт 100 статии, които отразяват различни събития с терористичен характер. Те са неравномерно публикувани през отделните месеци (Графика №1).

Установяват се два пика в разпределението. Първият пик се очертава по време на протестите срещу нашумелия скандал, свързан с карикатурите на Мохамед и е по-висок във в. Труд. Вторият засяга отразяването на войната между Хизбула и Израел и е по-добре изразен във в. Стандарт.

Стилът на в. Труд е разговорен и експресивен, докато във в. Стандарт е формализиран и информативен. Статиите във в. Труд са фокусирани преобладаващо върху терористичното насилие, а във в. Стандарт върху предприетите мерки за защита срещу тероризма.

Установи се широка употреба на думи и словосъчетания, сред които и метафори за означаване на различните терористични събития: акцентиращи върху вида на терористичния акт (покушение, нападение, и др.); метафори, подчертаващи драмата и ужаса, които причинява тероризма (кървава баня, кървава драма и др.).

Графика № 1. Модел на разпределение на статиите, отразяващи различни терористични прояви във в. Труд и в. Стандарт в периода януари – декември, 2006 г.

Всекидневниците проявяват по-голяма съдържаност при отразяване на антитерористични действия и прояви и употребяват неутрална, често военна терминология.

Използваните синоними етикетиране на терористите включват описание на извършителите в зависимост от тяхната религиозна (ислямски фундаменталисти, ислямисти, сунити и др.), национална и етническа принадлежност (ирански терористи, чеченски сепаратисти, чеченци и др.), но по-често според вида на терористичния акт (нападатели, похитители, екстремисти, сепаратисти и др.). Срещат се и двусмислени синоними (ирански доброволци, активисти и др.), които не дефинират ясно дейността на терористите.

Тематичният анализ установи, че и в двата вестника присъства една обща тема, регистрирана още в изследванията на Стоицова и колектив, а именно – “Времето и историята” (Стойцова и др., 2004; Стойцова и др., 2005а; Стойцова и др., 2005б). Тя включва подтеми като “Световна антитерористична политика”, “Политика на САЩ”, “Сътрудничеството на САЩ и Русия”, “Израел и арабския свят”, “Мястото на исляма като световна религия” и др.

Исторически позовавания от своя страна, са насочени както към събития от настоящата и миналата история, така и включват литературни препратки.

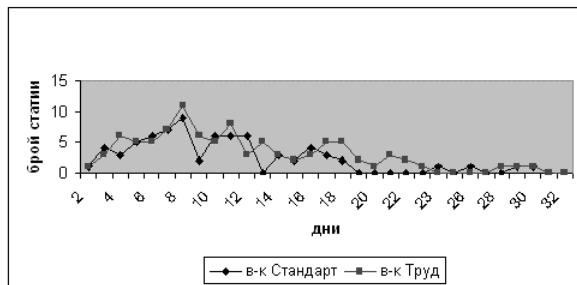
Едно от широко отразените събития в пресата са протестите в ислямския свят срещу публикуването в западни вестници на

карикатури на пророка Мохамед. Във в. Труд темата е отразена в 43 статии срещу 16 статии във в. Стандарт.

Войната между Израел и Хизбула е отразена в 42 статии във в. Труд 60 статии във в. Стандарт. Основните медийни теми във двата вестника са “Позицията на Израел”, “Позицията на Хизбула”, “Позицията на САЩ и Европа спрямо конфликта”, “Позицията на Сирия и Иран спрямо конфликта”, “Евакуацията на чужденците” и “Евакуацията на българите от Ливан”, във в. Стандарт присъства и темата “Позицията на Русия”. Исторически позовавания във двата вестника са свързани с историята на тероризма, юдеизма, исляма, еврейската история, историята на Ливан и др.

3. 2. Особенности на отразяване на събитията в Беслан в български и руски всекидневници

Моделът на разпределение на статиите в двата български вестника е сходен, но при в. Стандарт интересът към събитието се задържа по-дълго време (Графика № 2). За в. Известия е характерно мощно начало на отразяването, съпроводено с по-високи пикове в отразяването (Графика № 3).

Графика № 2. Модел на разпределение на статиите, отразяващи покушението в Беслан във в. Труд и в. Стандарт в периода 02. 09 - 0.2. 10. 2004 г.

Графика № 3. Модел на разпределение на статии във в. Известия, отразяващи събитията в Беслан в периода 1.09.2004 – 1.10.2004 г.

Особености на медийния език и стил

Стилът на в. Труд е разговорен и експресивен. Характерно за статиите във вестника е, че са фокусирани предимно върху насилието, предизвикано от тероризма в Беслан. Стилът на в. Стандарт и в. Известия е формализиран и информативен. Акцентът на статиите в

двата вестника се поставя върху мерките за защита, предприети от руските власти в Беслан.

В хода на изследването се установи широка употреба на разнообразни думи и словосъчетания за означаване на терористичното събитие в Беслан. Някои от тях акцентират върху вида на терористичния акт (покушение, нападение и др.). Други имат метафоричен характер и подчертават драмата и ужаса, които причинява тероризма (кървава баня, кървава драма и др.). Трети носят по-формален характер и само определят типа на събитието, без да го класифицират по вид (терористично събитие, глобален терористичен акт, драматични събития, ситуация и др.).

Във в. Известия се срещат по-често неутрални думи и словосъчетания. Липсват експресивни метафори, характерни за българските вестници. Това се обяснява с геополитически съображения, свързани с поддържане на мир в размирните руски републики, както и с необходимостта от успокояване на общественото мнение по време на събитията в Беслан.

Във в. Труд по-често е застъпена употребата на синоними, отразяващи етническата и религиозната принадлежност на терористите, докато във в. Стандарт и в Известия се използват по-често синоними свързани с типа на терористичния акт като при в. Известие акцентът е поставен върху етническия произход на извършителите.

Тематичният анализ установи, че и в двата български вестника присъства една обща тема, регистрирана още в изследванията на Стоицова и колектив, а именно – “Времето и историята” (Стойцова и др., 2004; Стойцова и др., 2005а; Стойцова и др., 2005б). Тя включва подтеми като “Насилието в Беслан”, “Руска политика”, “Антитерористичната политика на Русия и САЩ”, “Отражение на събитието по света”, “Международна и българска солидарност”. Във в. Известия подтемите включват “Насилието и жертвите в Беслан”, “Антитерористични руски мерки”, “Путин, властта и борбата с тероризма”, “Американската и европейската позиция спрямо насилието”, “Чеченският тероризъм и борбата с него” и “Международната солидарност”.

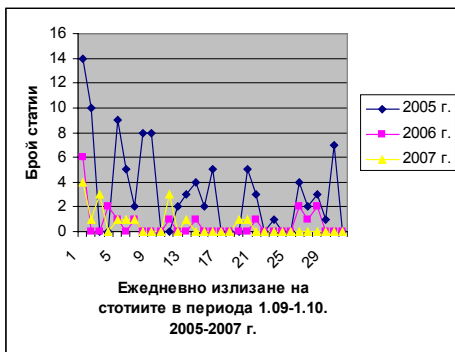
В българската преса историческите позовавания са концентрирани предимно върху съвременната руска история и по-рядко върху миналата руска и световна история.

Във в. Известия се използва широка и разнообразна гама от исторически позовавания от настоящата и миналата руска и световна история. Вероятно подобни национални трагедии “събуждат” различни травми от колективната памет, и водят до мобилизиране на силите за справяне с трагедията и активизират миналия травматичен опит на нацията.

При проследяване отразяването на събитието в едномесечния изследван период между 2005 -2007 г. се наблюдават следните

закономерности. В българските вестници събитията в Беслан се споменават главно във връзка със събитията от 11 септември, след които светът е различен и навлезе в ерата на глобалния тероризъм.

Във в. Известия интересът към събитията спада по-бавно. В периода 2005-2007 г. отразяването започва с мощно начало на датата, наблюдават се няколко пика в отразяването, които намаляват по височина с отдалечаване от датата на събитието. Вижда се че националната травма е в процес на бавно и постепенно зарастване и интересът се пренасочва главно към запазване на паметта за случилото се насилие и поуките, които могат да бъдат извлечени от него.

Графика № 4. Модел на разпределение на статии във в. Известия, отразяващи събитията в Беслан в периода 1. 09. 2004 – 1. 10. 2005/2007 г.

3.3. Анализ на резултатите, получени за нагласите към насилието и терора, отразени в медиите.

В резултат на факторен анализ бяха отграничени четири фактора, а именно “Надеждност на медиите” (15,31% обяснена дисперсия), “Против и страх от насилието, отразено в медиите” (11,29% обяснена дисперсия), “Подкрепа за отразяване на насилието и терора в медиите”(15,14% обяснена дисперсия) и “Отхвърляне на необходимостта от отразяване на медийното насилие” (11,34 % обяснена дисперсия) (Стоицова, 2004).

Относно продължителността на заниманията с определен тип медия, най-предпочитани от студентите са Интернет, следвано от гледане на телевизия, слушане на радио, най-малко време респондентите отделят за четене на преса. (Табл. №11)

Повече от една трета от студентите (35,3%) смятат, че телевизията е най-надеждната медия. респондентите най-авторитетни телевизии са БТВ и Нова телевизия, и в по-малка Канал 1. Най-авторитетните радиа сред студентите са Дарик радио и БНР. Надеждната преса се свързва с в.Труд и в. 24 часа и за малка част от извадката с в. Стандарт.

Според 16,3% от респондентите в книжната преса информацията за тероризма е по-богато представена. 26,6 % от тях смятат, че в електронните вестници се съдържа по-богата информация. За 15,2 % от студентите информацията в традиционната

и електронната преса не се различават. 41,9% от респондентите не могат да преценят.

3.4. Представяне и анализ на резултатите за компонентите на Модела на планираното поведение по отношение на тероризма, отразен в пресата

В Таблица № 15 са представени описателните характеристики на компонентите от Модела на планираното поведение – нагласа, субективна норма и възприет контрол.

Таблица № 15. Описателна статистика на нагласата, субективната норма и възприетия поведенчески контрол на изследваните студенти (N=289)

Компоненти на Модела на планираното поведение	M	SD	t	p
нагласа	41,53	10,53	66,79	,000
субективна норма	20,64	5,38	65,15	,000
поведенчески контрол	26,27	4,06	109,96	,000
намерение	8,45	2,69	53,41	,000

Между компонентите на Модела на планирано поведение се наблюдават силно изразени и умерени по сила корелации.

Направеният корелационен анализ показва средна по сила значима положителна корелационна връзка между намерението на студентите да се информират от пресата за тероризма и трите компонента от Модела на планираното поведение: намерение –

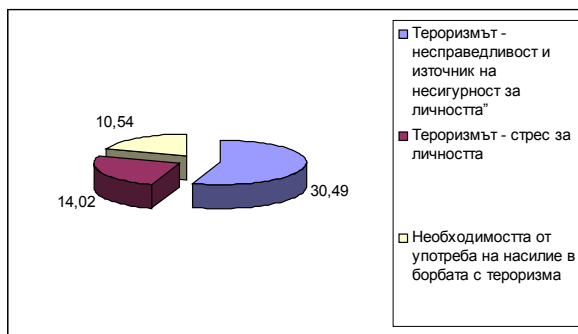
субективна норма ($r = .531^{**}$; $p = .000$), намерение - нагласа ($r = .453^{**}$; $p = .000$), намерение - поведенчески контрол ($r = .399^{**}$; $p = .000$)

Това подсказва, че в контекста на тероризма и проучваната група студенти, моделът на планираното поведение се проявява като трикомпонентна структура.

Фактори, изграждащи компонента “Нагласа”

При направен факторен анализ по метода на главните компоненти с последваща Варимакс ротация, статистическият анализ показва ясна диференциация между трите фактора, изграждащи конструкта “нагласа” (Диаграма № 2).

Диаграма № 2. Факторна структура на нагласата по отношение на тероризма, отразен в пресата

Получените фактори са “*Тероризмът - несправедливост и източник на несигурност за личността*” (30,49% - обяснена дисперсия) ; “*Тероризмът - стрес за личността*” (14,02 % - обяснена дисперсия) и “*Необходимостта от употреба на насилие в борбата*

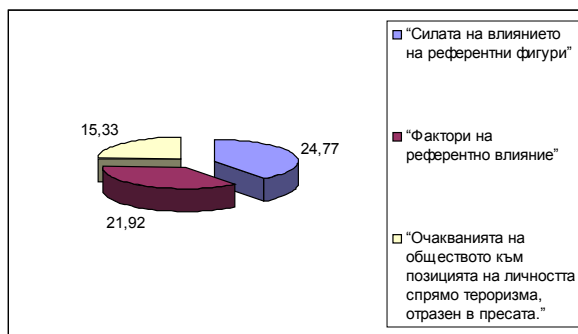
с *тероризма*” (10,54 - обяснена дисперсия). Цифрите показват процента обяснена дисперсия.

Фактори, изграждащи компонента “Субективна норма”

В резултат на факторен анализ с последваща Варимакс ротация беше установено, че субективната норма се състои от три фактора. (Диаграма № 3).

Това са “Силата на влиянието на референтните фигури”, “Фактори на референтно влияние”, “Очакванията на обществото към позицията на личността спрямо тероризма, отразен в пресата”

Диаграма № 3. Факторна структура на субективната норма

Фактори, изграждащи компонента “Възприет поведенчески контрол”

В резултат на факторен анализ с последваща Варимакс ротация беше установено, че поведенческият контрол се състои от 4 фактора: “Възпрепятстващи фактори пред осъществяване на намерението” - 18,7% обяснена дисперсия, “Ролята на пропуски за информирането

за *тероризма*” – 13,45% обяснена дисперсия, *“Ролята на журналистите за реалистичното информирание за тероризма”* – 12,2% обяснена дисперсия и *“Убежденията на личността като фактор за реалистичното информирание за тероризма”* – 8,8%. обяснена дисперсия.

Факторна структура на намерението

При проведен факторен анализ с последваща Варимакс ротация бе идентифициран един фактор, наречен *“Намерение за информирание за тероризма, отразен в пресата”*, който обяснява 61,9 % от дисперсията на извадката. Факторът включва три айтема: *“Възнамерявам да се информирам редовно по тези проблеми от пресата”*, *“Ще положя усилия, за да актуализирам знанията си по темата за тероризма”* и *“Чувствам увереност, че ако искам, мога обективно да се информирам по тези проблеми от пресата”*.

3.5. Анализ на резултатите за нагласите към тероризма като акт на тероризъм или акт на патриотизъм

При извършеният факторен анализ се оформиха три основни фактора: *”Законното насилие на Израел – проява на патриотизъм и смелост”* (25,61% от обяснената дисперсия), *„Вината на Хизбула за насилието-акт на тероризъм”*(26,2%) и *“Тероризмът в бъдеще”* (10,54%).

Беше установена корелационна връзка между айтемите, изграждащи първия фактор, наречен *“Законното насилие на Израел –*

проява на патриотизъм и смелост”. Особено силно се проявяват корелациите спрямо айтема “*Бомбардирането е акт на патриотизъм*” с айтемите “*Бомбардирането е реакция на смелост*” ($r = .610^{**}$, $p = .000$); “*Това е законно действие на Израел*” ($r = .385^{**}$, $p = .000$); “*Бомбардирането е необходимо за националната сигурност на Израел*” ($r = .374^{**}$, $p = .000$)

Анализът на резултатите показва, че съществува слаба по сила значима положителна корелация между айтема “*Това е акт на тероризъм*” и айтема “*Терористите от Хизбула носят вина за бомбардирането*” ($r = .155^{**}$; $p = .000$). Това показва, че за студентите е трудно да дефинират това насилие като акт на тероризъм, независимо от неговия терористичен характер.

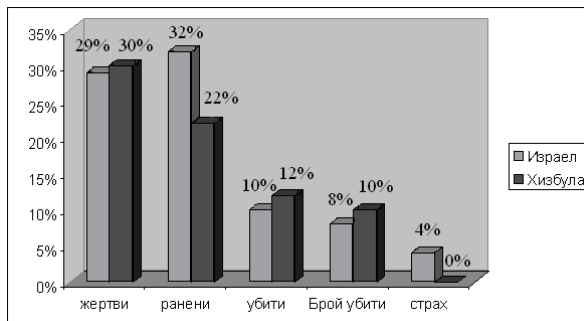
Това означава, че действията на Израел по-често се разглеждат от респондентите като акт на патриотизъм, което съвпада с изследването на Дан и колеги (Dunn et. al., 2005) а действията на Хизбула се приемат в малка степен като акт на тероризъм, което не съвпада с резултатите от горепосоченото изследване.

По отношение на експеримента, свързан с припомняне на думи, се наблюдават интересни закономерности. Групират се 7 подтеми от припомняни думи (Схема № 1).

В първата подтема ”Участници в конфликта” 40% от респондентите, прочели статията за действията на Хизбула и 45% от

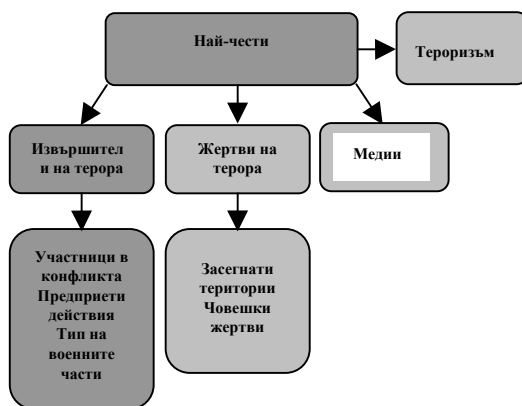
респондентите, прочели статията за бомбардировки на Израел си припомнят извършителите на терористичните действия.

Диаграма № 5. Припомняни думи в подтема “Жертви на терора”

Втората тема, наречена “Засегнати територии” включва населените места, които са бомбардирани, а именно градовете Бейрут и Хайфа.

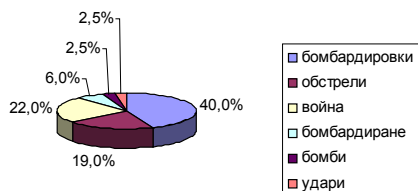
Схема №1. Основни подтеми на припомняните думи в статиите, отразяващи насилието на Израел и Хизбула над Ливан и Бейрут

В третата подтема “Жертвите на терора” се наблюдават сходни резултати получени при припомняне на думи от двете статии, което показва, че жертвите и техния брой носят информация за мащаба на негативното събитие и за степента на деструкция, която то предизвиква.

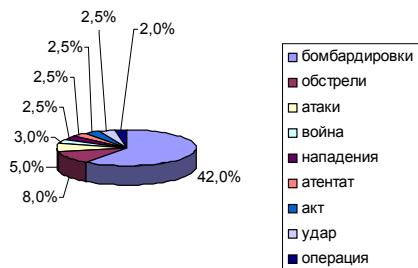
Диаграма № 6. Припомняни думи за предприетите действия от Хизбула

Припомняни думи за предприетите действия от страна на Хизбула

Диаграма № 7. Припомняни думи за предприети действия от Израел

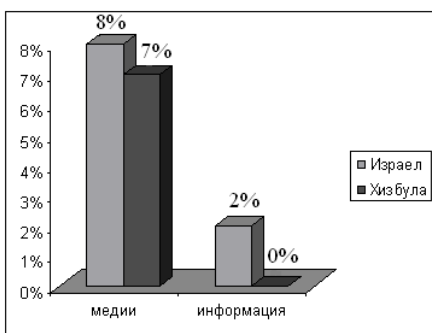
Припомняни думи за предприетите действия от страна на Израел

В четвъртата подтема “Предприети военни действия” се припомнят думи, с които се означават военните действия, предприети от Хизбула и Израел в конфликта. Това може да се види на Диагр. №6 и. № 7.

24 % от респондентите, прочели статията за насилието, извършено от Израел си припомнят думата ВВС, както и думи като военноморски, сухопътна, които определят вида на израелските войски.

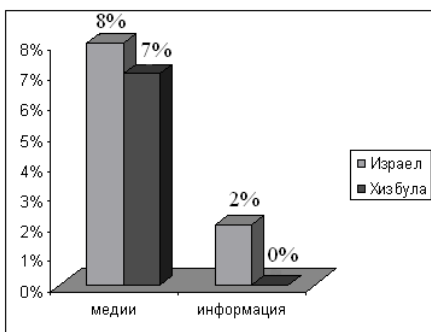
Диаграма № 8. Припомняни думи в подтема “Тероризъм”

В предпоследната подтема “Тероризъм” 16% от респондентите си припомнят думата тероризъм или насилие при четене на статията, отразяваща насилието, извършено от Хизбула, 20% от респондентите си припомнят думата тероризъм или насилие, когато се отнася за действията на Израел (Диаграма № 8).

Последната подтема “Медии” включва припомняне на думи, свързани със СМК. (Диаграма № 9).

Диаграма № 9. Припомняни думи в подтема “Медии”

Анализът на резултатите показват, че най-често се запомнят участниците в конфликта, предприетите военни действия, както и жертвите и техния брой, запомня се окачествяването на самото действие като вид насилие, а именно тероризъм, и в много по-малка степен се запазва усещането, че това се случва с участието на медиите.

3.6. Корелации на нагласите към насилието и терора, отразени в медиите и компонентите на Модела на планираното поведение към тероризма, отразен в пресата

Анализът на резултатите показва, че между нагласите към насилие и терор в медиите и компонентите от Модела на планирано поведение по отношение на тероризма, отразен в пресата се наблюдават статистически значими корелации. От резултатите се вижда, че между намерението и фактора “Подкрепа за отразяване на насилието и терора в медиите” ($r = ,427^{**}$, $p = .000$), както и фактора “Надеждност на медиите” ($r = ,334^{**}$, $p = .000$) съществуват умерени по

сила значими положителни корелации. Резултатите показват, че между нагласите по отношение на тероризма, отразен в пресата и факторите “Отхвърляне на отразяването на насилието и терора” ($r=,359^{**}$, $p= .000$) и фактора “Страх и против насилието в медиите” ($r=,359^{**}$, $p= .000$) е налице умерена по сила положителна корелация. Това дава основание хипотеза 1.5 да бъде потвърдена.

3.7. Корелации на оптимизма с компонентите на Модела на планираното поведение към тероризма, отразен в пресата

Анализът на резултатите показва, че между оптимизма и нагласите към тероризма, отразен в пресата ($r=,204^{**}$, $p= .000$), субективната норма ($r=,258^{**}$, $p= .000$), и намерението ($r=,216^{**}$, $p= .000$) се наблюдава слаба по сила значима положителна корелация ($r=,204^{**}$, $p= .000$). Това дава основание хипотеза 2.1. да бъде потвърдена. Личностният оптимизъм предполага очаквания за по-позитивен изход от събития, произтичащи в ситуация на значителна неопределеност и трудно прогнозируем край. Същевременно оптимистичният тип личности са склонни да дават негативни прогнози и очаквания, когато медийната информация е предимно негативна и прагът на неопределеността е надхвърлен.

3.8. Влиянието на пола върху нагласите към тероризма, отразен в пресата

Анализът на данните показва, че полът оказва статистически значимо влияние върху нагласите по отношение на тероризма, отразен в пресата от Модела на планираното поведение и нагласите към тероризма като акт на тероризъм или патриотизъм. Оказва се, че мъжете участници показват по-високи стойности на нагласите по отношение на тероризма, отразен в пресата ($M=42,75$; $F=3,45$). Едно от възможните обяснения е свързано с ролята, която играят мъжете като защитници на семейството и по-слабите индивиди от тях. Мъжете показват по-високи стойности на негативните нагласи по отношение на насилието, извършено от Хизбула ($M=8,11$; $F=5,21$). Така например жените показват по-високи стойности на нагласите в защита на насилието, извършено от Израел ($M=19,65$; $F=12,10$).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Целта на дисертационния труд - критично научно-изследователско проучване на проблема за нагласите към тероризма, отразен в пресата бе постигната в резултат на задълбочена аналитична работа с използването на голям брой налични публикации на български и чужди авторитетни учени, както и проведено емпирично изследване.

В дисертацията беше потвърден Модела на планираното поведение относно тероризма, отразен в пресата. Емпиричното изследване показва, че намерението за информиране за тероризма от пресата е в умерена по сила значима корелационна взаимозависимост със субективната норма, нагласата и поведенческият контрол от Модела на планираното поведение.

Контент анализът потвърди хипотеза 1.1. за зависимостта на честотата на статиите от важността на отразеното събитие, хипотеза 1.2. за по-честа употреба на по-емоционални думи и апели при отразяването на текущо терористично събитие и хипотезите 1.3. и 1.4 за съществуването различия в отразяването на тероризма между различните печатни медии и в межкултурен и международен план.

Анализът на резултатите показва, че действията на Израел се приемат като проява на патриотизъм, докато действията на Хизбула се приемат в много малка степен като проява на тероризъм.

Анализът на резултатите за припомнянето на думи от статии, отразяващи насилието извършено от Израел и Хизбула показват, че най-често се запомнят участниците в конфликта, предприетите военни действия, вида и броя на жертвите, запомня се типа на самото действие като вид насилие, а именно тероризъм, и в много малка степен се запазва усещането, че това се случва с участието на медиите.

Корелационният анализ потвърди, хипотеза 1.5. за наличие на корелационна взаимовръзка между общите нагласи към насилие и терор в медиите и нагласата и субективната норма от Модела на планирано поведение към тероризма.

Проведеният корелационен анализ потвърди корелационна взаимовръзка между оптимизма и компонентите от Модела на планираното поведение, с което бе потвърдена хипотеза 2.1.

Дисперсионният анализ установи статистически значимо влияние на пола върху нагласите спрямо тероризма, отразен в пресата, както и към нагласите към тероризъм като акт на тероризъм или патриотизъм.

Убедени сме, че бъдещите изследователи и специалистите в областта на тероризма и медийното му отразяване, ще намерят приносите на настоящето изследване за полезни в тяхната дейност.

СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Дисертационният труд представлява сериозно научно-изследователско проучване на проблема за нагласите към тероризма, отразен в пресата. На основата на реферираната научна литература е проведено емпирично изследване за компонентите на Модела на планираното поведение по отношение на тероризма, отразен в пресата. Беше установено,

че между намерението и другите три компонента от Модела на планирано поведение съществуват умерени по сила значими положителни корелации.

2. Анализът на нагласите по отношение на тероризма, отразен в пресата, представлява ценна отправна точка за бъдещи изследователи в областта на тероризма и медийното му отразяване, както и за журналистите, отговорни за адекватното представяне на тероризма в пресата.

3. Направен е за първи път в България сравнителен контент анализ на събитията в Беслан в българската и руската преса.

4. Установено е, че историческите позовавания на засегнатата страна – в случая Русия, показват по-голямо разнообразие от събития, както от настоящата, така и от миналата история, което е свързано с активиране на дълбоки пластове от колективната памет с цел да се преодолее колективната болезнена травма.

5. Разработен е въпросник за измерване на компонентите на Модела на планирано поведение спрямо тероризма, отразен в пресата и е приложена за първи път видоизменена методика на Елизабет Дан и колеги (Dunn et al.,

2005) за изследване на тероризма, отразен в пресата като акт на патриотизъм или акт на тероризъм.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Филипова, М. (2007) Особенности на отразяване на тероризма в български всекидневници., НБУ, Годишник на Департамент по Масови комуникации.

Филипова, М. (2008). Особенности на отразяването на покушението в Беслан в български всекидневници, Психологически изследвания, 2, 71-79.

Филипова, М. (2007). Психологически аспекти на медийния тероризъм: преса и тероризъм, Психологически изследвания, 2, 117-131.

Filipova, M. (2009). Peculiarities in reporting the Beslan hostage crisis in the Russian newspaper *Izvestiia*, Bulgarian journal of psychology, 1-4, 612-618.

Участия в научни конференции и школи с публикации по темата:

5. “Тероризмът, отразен в пресата: акт на тероризъм или патриотизъм”. 25 - 26 ноември 2011 г., ИИНЧ, Департамент психология, Младежка школа в социалните науки, участие с презентация.

6. “Peculiarities in reporting the Beslan hostage crisis in Russian newspaper Izvestiia.” 30 октомври - 1 ноември, 2009, Регионална конференция по психология за югоизточна Европа в София, участие с постер.

7. “Особености на отразяване на тероризма в български всекидневници.”. 19 ноември, 2007, Научна конференция на тема “Тероризъм, медии, сигурност”, участие с доклад.

8. “Agenda setting” - научно съобщение. 10 - 16 юли, 2006, Международна лятна школа по психология за докторанти и млади психолози, ИП на БАН, “Сдружение на младите психолози в Българи” 4 април”, НБУ, Международна лятна школа по психология за докторанти и млади психолози.

9. “Особености на медийно-отразения тероризъм”. 2006, Втора национална конференция по психология “Активност и адаптация на личността в условията на промени”, участие с презентация.